

Franko was a zealous supporter and fighter who struggled to bring women actively «onto the public arena anywhere in literature... crafts or social-political and cultural-educational life». The scientist deeply believed in the young talented women of letters and women-publicists. In the philosopher's opinion women-activists by their creative social-practical activity possess great potential and opportunity to exert influence on the world out look and conscience of women and ingeneral on the formation of public thought.

With great joy Franko not only welcomed, but also supported readily those women, who were the first to step onto the road of literary, social-educational activity. as a philosopher, Franko deeply exposed the socio-economic reasons of bondage and rightlessness of women, showed the way to liberation. Franko was one of the first after T. Shevchenko to stand up as an ardent fighter for the social and political rights of the Ukrainian women.

Key words: *struggle, woman, family, social status, spirituality, conscience, traditions, law, culture, happiness, beauty, bondage.*

Стаття надійшла 30 січня 2017 р.

УДК 351.72(477)«18/19»

С. І. Церковник

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ЛЬВІВСЬКОГО СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ (друга половина XIX – початок XX століття)

Розглянуто становлення і діяльність Львівського Ставропігійського інституту у другій половині XIX – на початку XX століття та його роль у політичному, соціально-економічному, науковому, культурному та правовому розвитку Східної Галичини. Подано характеристику правових основ діяльності Ставропігійського інституту в формі аналізу організаційно-розпорядчих й установчих документів – статутів й уставів, а також проаналізовано організаційно-правову структуру Ставропігійського інституту та повноваження членів установи, що детально характеризує правовий статус і специфіку діяльності наукового закладу.

Ключові слова: *Ставропігійське братство, Ставропігійський інститут, устав, статут, сеньйор, Загальні збори, Керівна рада.*

Постановка проблеми. Історія становлення та діяльності Львівського Ставропігійського інституту, як новітньої української наукової інституції на теренах Східної Галичини достатньо складна та сягає у далеке минуле, а конкретно у 1586 рік, коли у Львові утворено

Львівське Успенське братство. Братство діяло на теренах Речі Посполитої та в умовах достатньо жорсткої дискримінаційної, подекуди відверто антиукраїнської політики правлячого режиму.

У кінці XVIII століття Львівське Успенське братство змушене адаптуватися до нових політичних і правових реалій, що зумовлено входженням Галичини до складу Австрійської імперії. Релігійні реформи, які були розпочаті у 70–80-х роках XVIII століття в Австрії поставили нові виклики у діяльності Братства та зумовили його реорганізацію у правовому тогочасному австрійському законодавстві. І хоча діяльність Інституту впродовж усього періоду існування мала чітко виражений релігійно-просвітницький характер, можна стверджувати, що заклад був науковою установою, яка мала статус закладу національного значення, була визнана австрійською владою та представляла інтереси українського народу в Австрійській та Австро-Угорській імперіях.

Стан дослідження проблеми. Проблему історико-правових засад становлення та діяльності українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття наразі детально не проаналізували вітчизняні правники. Зазвичай цю проблематику досліджували в історичному аспекті, а не у правовому полі. Порушували діяльність таких інституцій відомі учені початку XX століття, зокрема К. Левицький, М. Лозинський, М. Чубатий.

Аналізуючи діаспорні розвідки, в контексті дослідження становлення та діяльності українських наукових, громадських і культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття, можна виділити наукові розвідки І. Лисяка-Рудницького, М. Стахіва, С. Ярославина й ін.

У добу незалежності України, позбавлені контролю і цензури з боку держави, вітчизняні історики та правники отримали можливість висвітлювати минуле з позицій наукового бачення, використовуючи відкритий доступ до великого масиву архівних документів і закордонних видань. В останні два десятиріччя з'явилася низка наукових праць, переважно історичного спрямування, присвячених хоча б частково цій проблематиці. Зокрема відзначаємо праці В. Великочого, Р. Гарата, І. Гурака, І. Зуляка, Р. Кухара, В. Лукашіва, Н. Мисака, Т. Панфілової, С. Пахолківа, Р. Петріва, Н. Попової, О. Рубльова, Б. Савчука, Г. Сіромської, О. Сухого, П. Хмельовського, Л. Шологона, Ю. Юрківа.

У контексті нашого дослідження виокремлюємо з-поміж інших О. Киричук «Ставропігійський Інститут у громадському житті Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.)» та І. Орлевич

«Діяльність Львівського Ставропігійського Інституту (кінець XVIII – 60-ті рр. XIX ст.)».

Однак до цього часу немає жодної фундаментальної праці, яка б давала правову оцінку діяльності українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття. Ця стаття буде спробою частково усунути наявні прогалини в юридичному змісті такої діяльності.

Метою статті є аналіз історико-правових засад становлення та діяльності Львівського Ставропігійського інституту в другій половині XIX – першій половині XX століття. Ця мета дає підстави виокремити низку **завдань**, зокрема: з'ясувати передумови становлення українських наукових інституцій на теренах Східної Галичини у складі Австрійської імперії; проаналізувати організаційно-правову структуру Львівського Ставропігійського інституту; охарактеризувати права й обов'язки членів і посадових осіб Інституту; виявити роль Ставропігійського інституту в національному русі на західноукраїнських землях.

Виклад основних положень. У фондах Львівського державного історичного архіву міститься інформація про історію заснування і самого Ставропігійського братства, і створення на його основі Ставропігійського інституту, який став однією з перших вітчизняних наукових та просвітницьких інституцій на теренах України загалом і Східної Галичини зокрема.

Отримавши у 1790 році правовий статус «Інституту», Ставропігійський інститут, затверджений цісарським декретом від 16 лютого 1793 року, хоч і був створений замість Братства, проте за структурою і напрямом діяльності цілком від нього відрізнявся. Інститут був науковою установою, обмежувався книговидавничою діяльністю, веденням справ друкарні і бурси, опікою над Церквою. На початку XIX століття австрійським урядом ухвалено низку нормативних документів, які стали основою для діяльності Ставропігійського інституту у Львові («рішення львівського магістрату 1809, 1813 та 1817 рр.» [1]).

Однак ці документи до кінця не регламентували засад діяльності Ставропігії і щодо взаємовідносин із владою, і стосовно внутрішньої організації. На практиці внаслідок розтягнених у часі заходів австрійської влади функції Ставропігії поступово звужувалися. До 50-х років XIX століття Ставропігія перебувала у підпорядкуванні місцевого уряду, а фактично кожна сфера діяльності Інституту потрапила в чітку залежність від австрійського законодавства. Оскільки останнє слово у вирішенні важливих питань залишалося за владними колами, демократичні та самоврядні засади Ставропігії поступово згорталися.

Ці тенденції непокоїли діячів Ставропігії, які надсилали численні петиції до уряду, головню домагаючись розширення своїх прав [2, с. 10–11].

З моменту утворення Львівський Ставропігійський інститут демонстрував повну прихильність наявній владі та діяв чітко у відповідності до чинного законодавства.

Короткочасна громадсько-політична активність діячів Ставропігії у контексті «весни народів» виявилася ситуативною і не продовжувалася. Щодо політичної орієнтації членів Інституту, то він не становив єдиного моноліту. Серед його діячів були прихильники різних політичних напрямів, що віддзеркалювало тогочасні складні й суперечливі процеси першої хвилі українського національного відродження. Після поразки революції 1848–1849 років, коли віру в підтримку Габсбургів утрачено, окремі діячі Інституту перейшли на русофільські позиції. Інші зберегли вірність українським національним ідеалам і згодом поповнили народовський табір [2, с. 17].

Варто зазначити, що традиції Братства міцно вкоренились у життєдіяльності Інституту, що чітко виразилось у низці нормативних документів, які регламентували і діяльність та статус Інституту, і слугували правовою підставою до формування установчих документів, які характеризували його організаційно-правову структуру.

Ці факти чітко прослідковуються у проекті статуту та текстах присяги членів і виборних осіб Інституту, які фактично дублюють основні засадничі положення Ставропігійського братства [3].

Ставропігійський інститут успадкував майно Братства і зберіг за собою право функціонування як самостійної економічної одиниці. Однак насправді правове поле Австрії унеможливило його повну фінансову незалежність. Цісарський рескрипт 1790 року про реорганізацію Братства в Інститут юридично встановлював контроль держави над фінансами та майном Ставропігії.

Суттєво обмежувало фінансово-економічну самостійність Інституту також і те, що австрійська влада зарахувала його до розряду фондаций, тобто колективних податкоплатників. Відтак Ставропігійський інститут міг проводити фінансові операції лише з дозволу місцевої влади. У певному сенсі тут був позитивний момент: контроль із боку держави запобігав фінансовим зловживанням керівників Ставропігії, а виявлені факти порушень можна було винести на загальний осуд [2, с. 11–12].

Доцільно наголосити на організаційно-управлінській структурі Інституту, яка формувалася на підставі діючого австрійського законодавства.

Найвищим органом Ставропігії були загальні збори. На них обговорювали і вирішували питання, що суттєво впливали на діяльність і фінансово-господарське становище Інституту – вибір голови (сеньйора) і Ради правління, планування нових, або припинення різних заходів, перевірка щорічних звітних положень, зміни в Раді правління, прийняття нових і виключення членів, їх покарання, надання стипендій тощо. До обов'язків Ради належало і внутрішнє регулювання діяльності Інституту, і презентація його у зовнішніх зносинах. До складу Ради, крім сеньйора, що її очолював та його заступника віце-сеньйора, входили керівники відділів, які відповідали за певні ділянки роботи Інституту – настоятелі (або префекти) Церкви, школи, друкарні, книгарні тощо. Свої функції члени Ставропігії виконували безкоштовно, а на потреби Інституту складали щомісячні внески. Склад Ради старійшин затверджувався у Галицькому губернаторстві та Окружному старостві, губернаторство видавало розпорядження і щодо проведення засідань Ради старійшин. У першій половині XIX століття важелі керівництва Інститутом зміщувалися в бік сеньйора, що всіляко заохочувалося австрійською владою. Про згортання демократичних традицій Ставропігії свідчить і той факт, що керівні посади у ній надовго зосереджувалися в одних руках. Це створювало певне підґрунтя для посадових зловживань, яким, щоправда, діячі Ставропігії неодноразово намагалися запобігти [2, с. 11–12].

Державно-правове визнання церковного статусу Ставропігійського інституту відбулося після підписання 1855 року Австрійською імперією Конкордату з Ватиканом. За Інститутом було закріплене «право голосу» у собороправному церковному житті на правах «третього чину» після священства й чернецтва. Правове регламентування світської діяльності Ставропігійський заклад отримав лише після оформлення статуту у 1863 році. Цього ж року почав виходити її пресовий орган – щорічник «Временник Ставропігійського Інституту». Надалі статuti періодично змінювалися і доповнювалися відповідно до нових віянь часу. Компетенція Інституту охоплювала найрізноманітніші сфери суспільного життя: культурну, освітню, меценатську, фінансову, наукову, релігійну. У дочірній залежності від нього перебувала культурно-просвітницька установа – Народний дім. Правовий статус Ставропігійону унеможлилював його політичну діяльність [4, с. 11].

Завдання, які ставив перед собою Ставропігійський інститут, надавали йому рис релігійної та культурно-просвітницької установи. Вимоги до кандидатів у члени Ставропігії (приналежність до греко-католицького обряду, української національності та посідання вагомого місця в суспільній ієрархії), перетворювали її на замкнуту, елітарну

українську інституцію, яка об'єднувала відомих представників науки, культури, промислових кіл, чиновництва. Маючи на меті піднесення морального рівня українців Львова, члени Інституту мусили бути зразком добродійності і моральності. Давня слава Братства сприяла високому авторитету Ставропігії серед тогочасної української інтелігенції, членство в Інституті слугувало своєрідною ознакою національної свідомості [2, с. 11]. Найліпше цей момент простежується у статутах, текстах присяги та огляді діяльності інституту у 1868 році [5].

Наприкінці XVIII – у 60-х роках XIX століття у господарській сфері Інститут діяв як комерційне підприємство, яке володіло нерухомим і рухомим майном, численними фондами, церквою, школою, друкарнею, літографією (з 1846 року), книжковим магазином, виступало дебітором і кредитором. Доходи Ставропігійського інституту в досліджуваний період формувалися з наступних джерел: 1) відсотки від капіталу «основного фонду» і добровільні пожертви; 2) чинш з оренди нерухомості; 3) прибутки з друкарні та продажу книжок; 4) доходи з богослужіння в Успенській церкві; 5) відсотки від позик; 6) платня за навчання деяких учнів [2, с. 12–13; 6].

Видатки Інституту включали наступні статті: 1) будівництво і реставрація нерухомого майна; 2) забезпечення церковних потреб (платня священикам, дякам, купівля церковного інвентарю); 3) утримання школи (проживання і харчування учнів); 4) видатки на роботу друкарні та книгарні (оплата праці робітників, ремонт і оновлення інвентарю); 5) витрати на управління (канцелярський матеріал, освітлення, опалення тощо). Пріоритет у витраті коштів члени Ставропігії надавали догляду за Церквою та будинками, в разі цього приносячи в жертву інші галузі діяльності, як, наприклад, утримання школи та забезпечення в ній належного рівня освіти. Ставропігійський інститут також укладав кошти у ті сфери, які приносили йому найбільші прибутки – видавництво, будова нових помешкань тощо. Останнє значно сприяло зростанню основного фонду й нерухомості, яка перебувала у власності установи [2, с. 13].

Вагоме місце у веденні фінансово-майнових справ Інституту належало управителеві майна, хоч у другій чверті XIX століття його функції були суттєво обмежені на користь сеньйора. Безпосередні грошові операції виконував касир, вони реєструвалися в рахунковій книзі. Для контролю за фінансовими справами Інституту створювалися ревізійні комісії, що мали запобігати зловживанням з боку посадових осіб Ставропігії [2, с. 13].

У другій половині XIX – на початку XX століття Інститут функціонував як власник, який володів значними обіговими й депозитними

капіталами, доволі великими сумами пожертвувань і заповітів громадян, які формувалися в іменні фонди, потужною поліграфічною базою [4, с. 11].

Значна матеріальна база Інституту давала йому можливість фінансувати культурно-освітні й громадські акції, утримувати Церкву, бурсу, друкарню, музей (з 1886 року), безкоштовно надавати помешкання церковнослужителям, вести на правах братства всі церковні справи: сплату податків, ремонтні й реставраційні роботи, забезпечення богослужбовими книгами і церковним начинням, врешті провести в Успенському храмі реставраційні роботи. Однак на зламі XIX–XX століть з огляду на переорієнтацією низки українських меценатів, крайової і державної влади на матеріальну підтримку товариств української орієнтації, у фінансовому становищі Ставропігійського інституту окреслилися симптоми певної кризи. Це штовхало його діячів на пошуки контактів із заможними верствами Росії, що, своєю чергою, знаходило відгос серед російських слов'янофілів і правлячих кіл [4, с. 11–12].

Ставропігійський інститут був замкнутою структурою, належність до якої обмежувалася високими вступними внесками й обов'язковою рекомендацією двох авторитетних членів. Протягом XIX століття до Ставропігії приймали лише мешканців Львова. На початку XX століття, через утрату Інститутом колишнього впливу через русофільську орієнтацію, до його складу почали приймати «видатних людей руської національності з провінційних околиць». Членство у Ставропігії було пожиттєвим. Обряд вступу до Ставропігії супроводжувався прийняттям обітничі, яка прирівнювалася до «ординації духовних осіб» (таїнства священства). Він передбачав чітке дотримання ритуалу, порушення якого ставило під сумнів достовірність членства. На цій підставі церковним і світським судами в 1922–1924 роках було визнано недійсним «українофільський» склад Інституту, обраний у 1915 році після втечі до Росії його попереднього керівництва [4, с. 12].

Кількісні напрацювання Інституту в цій сфері були доволі значними: він утримував церковно-дяківську бурсу, високопрофесійний церковний хор, організовував різноманітні культурні заходи (урочисті вечори, концерти тощо), популяризував кращі зразки духовної й світської пісенно-музичної культури, надавав меценатську допомогу в освіті малозабезпеченої української молоді, забезпечував потреби Церкви в богослужбовій літературі, проводив археологічні дослідження, заснував перший у Галичині український музей; його члени створили цілу низку шкільних підручників і фундаментальних історичних досліджень.

Завдання Ставропігійської друкарні насамперед передбачало забезпечення літературою «вищих» верств українського суспільства у Галичині. Це були естетично оформлені, нерідко ілюстровані, дорогі видання релігійного й наукового змісту. Наприкінці XIX століття дорога русофільська література, писана незрозумілим для народу «язичієм» або російською мовою, не витримала конкуренції з популярними «народовськими» виданнями. Видані Ставропігією шкільні підручники згодом також дедалі менше відповідали потребам шкільної молоді. Після судового процесу над деякими членами Інституту 1882 року цю функцію разом із державними дотаціями перейняла «Просвіта» [4, с. 15].

Культурно-освітня програма Ставропігійського інституту орієнтувалася на просвітницькі ідейні віяння, які через специфіку етносоціального й економічного розвитку Галичини, дещо затримувались у часі. Вона передбачала видання наукової, церковної, шкільної й повчально-моральної літератури, організацію культурного дозвілля для вищих верств українського суспільства, надання меценатської допомоги малозабезпеченій молоді для здобуття освіти, утримання бурси.

Освітня діяльність Ставропігії реалізувалася передусім у бурсі, що мала характер дяківської школи й інтернату, де забезпечували навчання, проживання та харчування дітей із провінції. Тут вивчали церковнослов'янську й українську мови, церковний обряд і спів. В основі навчання вихованців бурси була методика християнської педагогіки, використання ігор-табу, які мали виховувати самодисципліну юнаків. Консервативний підхід до виховання молоді не відповідав тогочасним запитам української галицької суспільності й викликав її справедливі нарікання. У 1880-х роках під тиском цих настроїв Інститут реформував бурсу, поділивши її на два відділи: дяківський і ремісничий, що ґрунтувався на старій бурсі, та новий – гімназійний, учні якого одночасно відвідували німецьку гімназію. Крім того, Ставропігійський інститут започаткував формування стипендійних фондів, із яких на конкурсній основі вихідцям із бідних українських родин надавалася матеріальна допомога для здобуття вищої освіти [4, с. 15–16].

Не зважаючи на дещо відсторонену діяльність і деякий скепсис щодо участі членів Інституту у національно-визвольному русі (І. В. Орлевич), усе ж констатуємо, що починаючи з 1848 року діяльність Ставропігійського інституту отримало новий поштовх. Це було пов'язане з активізацією українського національного руху на теренах Австрійської імперії і, зокрема, у Східній Галичині.

Одним із найважливіших напрямів діяльності Ставропігійського інституту була наукова робота, підпорядкована програмі Собору руських учених 1848 року. Вона передбачала збір і систематизацію фактичного матеріалу та створення на цій основі фундаментальних праць. У цей час Інститут зробив вагомий внесок у розвиток тогочасної історичної науки в Галичині, особливо в галузі дослідження давньоруської історії, релігієзнавства, топоніміки, лінгвістики, джерелознавства, археології, етнографії, а також у сфері колекціонування, збереження, наукового опрацювання й реставрації матеріальних пам'яток духовної культури. Наприкінці 1880-х років на основі виставок Народного дому й Інституту був заснований перший у Галичині український музей, який гідно репрезентував культурні надбання українців, засвідчував їхню багату історичну та культурно-мистецьку традицію [4, с. 16].

Ми вважаємо, найдосконалішим із правового погляду був Устав Ставропігійського інституту у Львові, укладений впродовж грудня 1911 – лютого 1912 років. У статті ми хочемо навести витяги з цього документу, які стосуються організаційно-правової структури організації та повноважень членів установи, що детально характеризує правовий статус і специфіку діяльності Ставропігійського інституту.

Установами Інституту є: а) Церква Успенія Пресвятої Богородиці з часівнею і вежею Корнякта; б) ритуальна школа і обрядово-співоча бурса для бідної руської молоді греко-католицького обряду; в) типографія і литографія; г) книжна лавка; д) музей церковних й інших древностей; е) архів грамот й актів, які відносяться до історії інституту [7, арк. 23; 8, арк. 17]

Цілями Інституту є релігійна, просвітницька, культурна і благодійна. Завдання: а) зберігати святу християнсько-католицьку віру за східногрецьким обрядом у руського народу; б) підтримувати руську народність і сприяти її культурному розвитку; в) турбуватись про просвіту, релігійну освіту і облагородження своїх одновірців; г) сприяти руській молоді, що навчається, обох статей [7, арк. 24].

Згідно зі ст. 4 Уставу Ставропігійського інституту від 8 лютого 1912 року «Права та обов'язки», Інститут зобов'язаний покривати зі своїх доходів: а) видатки на утримання Церкви; б) належне відправлення публічних богослужінь, для виконання інших душпастирських обов'язків; в) утримання ритуальної школи і обрядово-співочої бурси; розпоряджатись стипендійними, добродійними фондами відповідно до волі їх фундаторів і виконувати згідно з цим свої обов'язки; г) упорядковувати та розвивати музейну та архівну справу [7, арк. 24].

Права і обов'язки Інституту.

Ст. 5 а) право патронату над Церквою Успення Пресвятої Діви Марії у Львові; б) право управління майном Церкви, приходу; в) право призначати і звільняти вчителів ритуальної школи; г) право брати участь у церковних Синодах; д) право оголошувати свою думку та подавати меморіали та петиції у справах, які торкаються Греко-Католицької Церкви та греко-східного обряду; е) право на погодження кандидатур на митрополичий та єпископський престоли [7, арк. 24].

Склад Інституту.

Ст. 6. Ставропігійський Інститут складається із членів-мирян, руської народності та греко-католицького обряду. Чисельність Інституту і прийняття нових членів залежить від вільного розсуду Інституту.

Ст. 7. У члени Інституту можуть бути прийняті лише повнолітні, повноправні громадяни, із взірцевою моральною поведінкою, що відрізняються любов'ю до своєї Віри, обряду та своєї Батьківщини, мають відповідну освіту та знання, поручителів і можуть бути корисними в діяльності Інституту.

Ст. 8. Кандидати в члени повинні бути представлені Керівній раді двома членами Інституту. Про попереднє прийняття кандидатів вирішує Керівна рада на одному з найближчих своїх засідань, на яких повинно бути присутнім не менше 10 членів Ради рішенням 2/3 голосів та рекомендує таким чином кандидати на остаточне затвердження Загальними зборами.

Ст. 9. Кожний новоприйнятий член приносить на засіданні Керівної ради на ім'я сеньйора Інституту обітницю та отримує від сеньйора грамоту про прийняття, що виконує функцію членської легітиматії [7, арк. 25].

Керівництво Інституту.

Ст. 12. На чолі Ставропігійського Інституту стоїть сеньйор як голова Інституту та два сеньйори (віце сеньйори), як його заступники.

Сеньйор або у разі його відсутності віце сеньйор, репрезентує Інститут, головує на засіданнях Загальних зборів і Керівної ради.

Вибори Сеньйора відбуваються під головуванням найстаршого за віком члена Загальних зборів.

Ст. 13. Справами Інституту управляє: а) Загальні збори членів Інституту; б) обрана з їх числа Керівна рада [7, арк. 26].

Загальні збори.

Ст. 14. Загальні збори членів Інституту відбувається кожного року, переважно, в перший тиждень після Пасхи. В інших випадках,

які передбачені Уставом, Загальні збори можуть скликатися на позачергове засідання на письмову вимогу принаймні 15 членів із питань, що мають важливе значення для діяльності Інституту і де вказується цілі та мета зібрання.

Члени Інституту повинні бути запрошені на засідання Загальних зборів поіменно, через видання відповідного циркуляру, підписаного сеньйором чи його заступником із вказанням у ньому предмета наради. Запрошення осіб, які не є членами Інституту, відбуваються на розсуд Керівної ради.

Ст. 15. Компетенція Загальних зборів: 1) вибори сеньйора, віце сеньйорів і Керівну раду; 2) вибори ревізійної комісії; 3) перевірка щорічних рахунків і діловодства; 4) дозвіл на купівлю, продаж, заміну, заставу майна Інституту, будівництво та перебудову споруд; 5) зміна способу управління; 6) виплата стипендій; 7) виплата зарплат для членів та співробітників Інституту; 8) прийняття в члени Інституту; 9) розгляд скарг членів Інституту щодо їх виключення; 10) відсторонення членів Керівної ради; 11) вироблення напрямів діяльності Інституту; 12) вирішення головних завдань, які стоять перед Інститутом. Ст. 16. Загальні збори приймають рішення абсолютною більшістю голосів [7, арк. 26–27].

Керівна рада.

Ст. 17. Керівна рада складається з сеньйора, двох віце сеньйорів і дванадцяти членів. Вона обирається з низки членів Інституту Загальними зборами на один рік. ...

Ст. 19. У Керівну раду може бути обраний кожний член Інституту, який висловить свою готовність виконувати покладені на нього обов'язки. ... Ст. 21. Керівна рада здійснює управління усіма справами Інституту та представляє Інститут у внутрішніх та зовнішніх справах. Обов'язки Керівної ради: 1) попереднє прийняття кандидатів у члени з метою подальшого затвердження кандидатур Загальними зборами; 2) виключення членів зі складу Інституту; 3) управління майном та фондами Інституту, а також розпорядження прибутками; 4) призначення терміну позачергового засідання Загальних зборів і підготовка порядку денного і для позачергового, і чергового засідання Загальних зборів; 5) представлення на розгляд Загальних зборів рахунків і звітності про діяльність Ради, а також про управління майном та фондами Інституту за останній рік; 6) укладення договорів купівлі-продажу та інших угод; 7) ведення спорів й укладання угод; 8) розподіл повноважень; 9) представлення Інституту перед третіми особами, владою та урядом; 10) прийняття та звільнення чиновників, діловодів та обслуги Інституту та застосування дисциплінарних стягнень.

Ст. 22. Керівна рада обирає зі своїх членів: 1) префектів: а) Церкви; б) типографії і літографії; в) ритуальної школи та бурси; г) книжкової крамнички і магазину; д) каси; е) музею та архіву; є) бухгалтерії; 2) референтів з юридичних справ; 3) прокуратора; 4) секретаря-діловода. Особливо були прописані інструкції для секретаря інституту [9] там для директора канцелярії та каси інституту» [10].

Ст. 24. До обов'язків прокуратора належить: а) контроль над діловодством канцелярії і над збереженням справ; б) нагляд за належним розподілом стипендійних та інших фондів, а також доходів (капіталів) Інституту.

Ст. 26. Для легітимності рішень Ради потрібна присутність голови та хоча б семи членів Ради. Рішення ухвалюються абсолютною більшістю голосів [7, с. 27–28].

Ревізійна комісія.

Ст. 32. Ревізійна комісія складається із трьох членів, які обираються на рік на засіданні Загальних зборів. Обов'язки комісії: 1) здійснювати контроль за фінансовими справами Керівної ради; 2) перевіряти щомісячно доходи і видатки в усіх галузях управління; 3) перевіряти бухгалтерські і касові рахунки, які стосуються майна Інституту та усіх фондів за останній рік; 4) про результати ревізійної діяльності представляти в письмовому вигляді Керівній раді та сенйору зі своїми зауваженнями та пропозиціями; 5) представляти Загальним зборам доповідь про фінансову діяльність Керівної Ради, про майновий стан Інституту, про стан фондів і про результати ревізійної діяльності з пропозиціями відносно проблемних питань та покращення господарства Інституту [7, арк. 29]. В архівних фондах Центрального державного історичного архіву у Львові міститься низка справ щодо діяльності Ревізійної (перевірочної) комісії із аналізом поточних річних балансів і бюджетів на наступний рік [11; 12; 13; 14; 15; 16].

Права й обов'язки членів інституту.

Ст. 33. Кожен член Інституту має право: 1) брати участь у засіданнях Загальних зборів, вносити пропозиції щодо обрання членів Керівної ради та Ревізійної комісії; 2) вникати в діяльність Керівної ради та вносити свої пропозиції щодо діяльності Керівної ради та Інституту; 3) вносити пропозиції щодо нових членів та виключення діючих із складу Інституту, а також вносити питання про позбавлення члена Керівної ради своєї посади; 4) користуватися музеєм та архівом Інституту. С. 34. Члени Інституту, які не входять у склад Керівної ради, мають право вільно брати участь у її засіданнях [7, арк. 30].

У часи національно-визвольних змагань 1917–1921 років Ставропігійський інститут продовжував свою активну наукову та

просвітницьку діяльність, усіляко підтримуючи вітчизняне державотворення на західноукраїнських землях, і забезпечуючи правове підґрунтя цього процесу. Як свідчать архівні документи «Члени брали активну участь у відновленні незалежної держави та воювали в УГА» [17, арк. 26–30; 18, арк. 18].

Висновки. У другій половині XIX – на початку XX століття Ставропігійський інститут діяв у двох правових сферах: світського правового поля Австро-Угорської імперії – як громадсько-культурне товариство, і канонічного церковного права – як релігійна інституція, яка у своєму внутрішньому житті керувалася наданими їй ще наприкінці XVI століття Константинопольським патріархом і на початку XVIII століття Апостольським престолом правилами Ставропігії. Такий статус відрізняв Ставропігію від інших громадських інституцій Галичини.

Попри втрату зі середини XIX століття монополії єдиної світської організації галицьких українців, Ставропігія продовжувала залишатися до початку 1890-х років впливовим осередком культурного та релігійного життя, шляхом наукових, зокрема, історичних, досліджень своїх членів сприяла утвердженню окремішньої від польської національної самоідентифікації галицьких українців.

Протягом 1850–1880-х років учені Ставропігіону зробили вагомий внесок у розвиток історії, архівознавства, лінгвістики, топоніміки, джерелознавства, етнографії, релігієзнавства, археології, музеєзнавства. На зламі 1880–1890-х років Інститут заснував перший у Галичині український музей, який засвідчував багату історичну та культурно-мистецьку традицію галицьких українців.

У кінці XIX – на початку XX століття велася активна робота з упорядкування Статуту Інституту з метою його вдосконалення та правової відповідності чинному австрійському законодавству.

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ). – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 9.

2. Орлевич І. В. Діяльність Львівського Ставропігійського Інституту (кінець XVIII – 60-і рр. XIX ст.): автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 / І. В. Орлевич. – Львів, 2000. – 23 с.

3. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 2.

4. Киричук О. С. Ставропігійський Інститут у громадському житті Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 / О. С. Киричук. – Львів, 2001. – 22 с.

5. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 3.

6. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 130.

7. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 5.
8. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 15.
9. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 172.
10. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 173.
11. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 23.
12. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 24.
13. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 25.
14. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 26.
15. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 29.
16. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 30.
17. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 21.
18. ЦДІАЛ. – Фонд 129. – Опис 2. – Од. зб. № 22.

Церковнык С. И. Историко-правовые основы становления и деятельности Львовского Ставропигийского института (вторая половина XIX – начало XX века)

Рассматриваются становление и деятельность Львовского Ставропигийского института во второй половине XIX – в начале XX века и его роль в политическом, социально-экономическом, научном, культурном и правовом развитии Восточной Галичины. Представлена характеристика правовых основ деятельности Ставропигийского института в форме анализа организационно-распорядительных и уставных документов – статуты и уставы. Также проанализирована организационно-правовая структура Ставропигийского института и полномочия членов учреждения, что подробно характеризует правовой статус и специфику деятельности научного заведения.

Ключевые слова: *Ставропигийское братство, Ставропигийский институт, устав, статут, сеньйор, общее собрание, руководящий совет.*

Tserkovnyk S. I. Historical and legal basis of the formation and activities of Lviv stavropihiysk institute (second half of the nineteenth – early twentieth century)

The historical and legal analysis of the formation and activities of Stavropihiysk Institute in the second half of the nineteenth – early twentieth century and the role of the Institute in the political, social and economic, scientific, cultural and legal development of Eastern Galicia is carried out. The tasks set out by Stavropihiysk Institute granted him the features of religious, cultural and educational institutions. The requirements for the membership of Stavropihia (belonging to the Greek Catholic rite, Ukrainian nationality and possession of a meaningful place in the social hierarchy), turned it into an isolated, elite Ukrainian institution that brings together the prominent representatives of science, culture, industrial circles, the officials. Stavropihiysk Institute was an isolated structure, membership of which was limited by high entrance fees and a mandatory recommendation of two influential members.

The article deals with the legal framework of Stavropihiysk Institute in the form of analysis of the organizational and administrative, statutory documents –

statutes and ordinances, and also the analysis of the organizational and legal structure of Stavropihiysk Institute and powers of members of the institution which describes in detail the legal status and specifics of the scientific establishment is carried out.

One of the main activities of Stavropihiysk Institute was a scientific work subjugated to the program of Council of Rus scientists in 1848.

It included the collection and systematization of factual material and creation on the basis of fundamental works. At this time the Institute has made a significant contribution to the development of the contemporary historical science in Galicia, especially in the study of ancient history, religious studies, linguistics, source, archeology, ethnography, as well as in collecting, conservation, scientific study and restoration of material monuments of spiritual culture.

Key words: Stavropihiysk brotherhood, Stavropihiysk Institute, charter, statutes, seigneur, general meeting, leading council.

Стаття надійшла 10 лютого 2017 р.

УДК 340.132.6

В. А. Яценко

ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА ТЛУМАЧЕННЯ ДОГОВОРУ

Розглянуто принципи тлумачення договору: принцип автентичності, волевиявлення сторін, єдності предмета і мети договору та загальноприйнятті принципи (сумлінності, ефективності дії договору й ін.). Проаналізовано наявні підходи та запропоновано власний алгоритм розуміння смислу договірних зобов'язань.

Наголошено, що семантичний аналіз повинен бути пов'язаний з юридичним змістом договору, що дає можливість з'ясувати значення слів і термінів у конкретному контексті. Доведено важливість дотримання формально-логічного закону тотожності.

Ключові слова: принципи тлумачення, алгоритм тлумачення, лексико-семантичний аналіз, правочин, права й обов'язки сторін.

Постановка проблеми. Сучасна практика тлумачення договірних відносин формується на певному законодавчо визначеному алгоритмі, але механізм його реалізації, що здійснюється через відповідні правила і прийоми, потребує подальшого наукового опрацювання.

Стан дослідження. Характерною особливістю публікацій є те, що саме договірне право стало об'єктом фундаментальних досліджень лише нещодавно, тобто, протягом останніх 10–15 років. Серед вітчизняних джерел однією з найгрунтовніших, на наш погляд, є монографія